

DINIY DUNYO QARASH HAMDA UNING INSON HAYOTIDAGI ROLI

Bafoyeva Mehriniso Mirvohid qizi

Buxoro Davlat pedagogika instituti magistri

mehrinisobafoyeva9@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19217846>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 21-mart 2026 yil

Ma'qullandi: 23-mart 2026 yil

Nashr qilindi: 25- mart 2026 yil

KEY WORDS

diniy dunyoqarash, din, e'tiqod, ma'naviyat, axloqiy qadriyatlar, shaxs tarbiyasi, ijtimoiy ong, jamiyat barqarorligi, ma'naviy kamolot, qadriyatlar tizimi.

ABSTRACT

Ushbu maqolada diniy dunyoqarashning mazmun-mohiyati, uning shakllanish omillari hamda inson hayotidagi o'rni ilmiy va ijtimoiy jihatdan tahlil qilinadi. Diniy qarashlar insonning hayot mazmunini anglashida, axloqiy me'yorlarni shakllantirishda va ma'naviy kamolotga erishishda muhim omil ekani asoslab beriladi. Shuningdek, diniy dunyoqarashning shaxs tarbiyasi, jamiyat barqarorligi va ijtimoiy munosabatlarga ta'siri yoritilib, uning zamonaviy jamiyatdagi ahamiyati ochib beriladi.

Yurtimizda inson uning qadri va uning xohish -istaklari oliy o'rinni egallab kelmoqda. Insonning boshqa tirik jozotlardan farqi uning ongi, dunyoqarashi va

aqli hisoblanadi. Diniy dunyoqarash esa bu bizni qalbimiz, og'iniz fikrimiz mahsulidir. O'zi din nima? Avvalo shu savolga javob beramiz.

Din (arabcha „e'tiqod“, „ishonch“, „itoat“) jamoat tomonidan shifrlangan qadimiy yozuvlar, mifologiya va rituallarga qat'iy amal qilingan holda bajariluvchi harakatlar to'plamidir. Shuningdek, shaxsiy e'tiqod hamda mistik kechinmalardan iborat bo'lishi ham mumkin. „Din“ atamasi ham jamoat e'tiqodiga oid shaxsiy amaliyotlarni, ham guruh tomonidan bajariluvchi rituallarga qo'llanadi

Barcha patriarxal dinlar bir g'oyani ilgari surishadi: olam va odamlarni ikkiga, biri muqaddas, boshqasi kufr bo'lgan qismlarga bo'lish. Din odatda hech kim tomonidan kuzatilmaydigan va aniqlanmaydigan, g'ayritabiiy, muqaddas, eng yuqori shaxs yoki mavjudotga fokuslangan o'zak e'tiqod ustiga qurilgan ijtimoiy tizim, deb ham ta'riflanadi.

An'analar, qadriyatlar, institutlar, rituallar va diniy matnlar o'zak e'tiqod bilan bog'liq ko'riladi, va bulardan ba'zilari sekyular falsafa bilan mos tushmasligi mumkin. Dinni shuningdek „turmush tarzi“ ham deyishadi.

Dinlarning kelib chiqishi turli madaniyatlarda turlicha kechgan. Ayrim dinlar ijtimoiy tartibni belgilab kelgan bo'lsa, boshqalari insonning ichki kechinmalari va ruhiyatini tartibga solishni ko'zlaydi.

„Din“ so'zini ba'zi hollarda „e'tiqod“ ma'nosida ham qo'llashadi, lekin bu doim o'rinli emas, zero e'tiqod shaxsiy ishonchdan iboratdir, aslo ijtimoiy tizim emas.

Din – xudo yoki xudolar, g'ayritabiiy kuchlar mavjudligiga ishonish. Din muayyan ta'limotlar, his-tuyg'ular, toat-ibodatlar va diniy tashkilotlarning faoliyatlari orqali namoyon bo'ladigan, olam, hayot yaratilishini tasavvur qilishning alohida tarzi, uni idrok etishning o'ziga xos usuli.

Dinning paydo bo'lishi haqida yagona fikr yo'q. Islom dini ta'limotiga ko'ra, din – Alloh tomonidan o'z Payg'ambari orqali bashariyat olamiga joriy etilajagi zarur bo'lgan ilohiy qonunlardir.

Tabiat va insonni yaratgan, ayni vaqtda insonga to'g'ri, haqiqiy hayot yo'lini ko'rsatadigan va o'rgatadigan ilohiy qudratga ishonchni ifoda etadigan ta'limotdir.

Asosiy qism

Din dunyo, inson, mavjudotlarning kelib chiqishi, insonning yashashdan maqsadi kabi savollarga o'zicha javob beradi. Dunyoviy ilm nuqtai nazaridan din kishilik jamiyati tarixiy taraqqiyotining ma'lum bosqichida paydo bo'lgan ijtimoiy ong shakllaridan biri.

Bu dunyoqarash jamiyatning ma'lum tarixiy davr va sharoitlaridagi talablari, ehtiyojlari asosida shakllanadi. Ulug' mutafakkir Abu Nasr Forobiy dinga falsafa bilan bir qatorda haqiqatga yetishishning 2 mustaqil usulidan biri sifatida qaragan.

Forobiyning fikricha, falsafadagi masalalar isbotini payg'ambarlar ramzlar shaklida bayon qilganlar. Dinga turlicha yondoshishni Beruniy, Ibn Sino, Umar Xayyomning ijtimoiy-falsafiy qarashlarida, Ibn Rushdning ikki haqiqat nazariyasida kuzatish mumkin.

18-asr fransuz faylasuflarining dinga bo'lgan o'ziga xos yondashuvlari, 19-asrda mifologik maktab (aka-uka Ya. Grim va V. Grim, M. Myuller), antropologik maktab (L. Feyerbax) va boshqa turli yo'nalishlar paydo bo'lgan bo'lsa, 20-asrda dinni tadqiq qilish yuzasidan yana boshqacha qarash va nazariyalar (K. Yung, E. Dyurkxeym) vujudga keldi.

Dinning nima ekanligi turlicha izohlansa-da, umuman olganda din – ishonmoqlik tuyg'usidir. Bunday tuyg'usi bo'lmagan xalq yo'q. Chunki biron-bir xalq dinsiz, e'tiqodsiz, biron-bir narsaga ishonchsiz yashay olmaydi.

Din insoniyatning eng teran, eng go'zal ma'naviy-ruhiy ehtiyojlaridan biridir. Insoniyat tarixida din turli shakllarda namoyon bo'lgan. Dinning dastlabki ko'rinishlari fetishizm, totemizm, animizm, sehragarlik va b.dir. Shuningdek, urug'qabila dinlari, milliy dinlar (iudaizm, hinduizlik, sintoizm, daosizm, konfutsiychilik), jahon dinlari (buddizm, xristianlik, islom) vujudga kelgan. Din avvaliga ko'pxudolik (poli-teistik), so'ngra yakkaxudolik (monoteistik) ko'rinishida bo'lgan.

Har bir din diniy dunyoqarash, diniy marosim, diniy tuyg'u va sig'inish ob'yektlarini o'z ichiga oladi. Har qanday jamiyatda din ma'lum ijtimoiy, ma'naviy va ruhiy vazifalarni bajaradi. Uning ijtimoiy hayotga ta'siri kuchlidir. Har bir din dindorlarini o'z ta'limoti doirasida saqlashga harakat qiladi, o'z qavmlari uchun tasalli beruvchi, ovutuvchilik vazifasini o'taydi.

Dinlar o'z marosim va bayramlarining qavmlari tomonidan qat'iy tartibga amal qilgan holda bajarilishini shart qilib qo'yadi, shuningdek, o'z qavmlarining birligini, jamiyat va shaxsning o'zaro aloqada bo'lishini ta'minlashga intiladi. Din insonga yashashdan maqsad, hayot mazmuni, bu dunyo va u dunyo masalalariga o'z munosabatini bildirib turadi.

U umuminsoniy axloq me'yorlarini o'ziga singdirib, xulq-atvor qoidasiga aylantiradi. Madaniyat rivojiga katta ta'sir ko'rsatib, umuminsoniy va milliy qadriyatlarni saqlab qolish va avlod-dan-avlodga yetkazish ishiga yordam beradi.

Din insonning ishonchli hamrohi, odamzot hayotining bir qismi bo'lib kelgan. Unga turli davrda turlicha munosabatda bo'lingan. Dinni jamiyatning hukmron kuchlari davlat siyosati darajasiga ko'targan yoki din hamda dindorlarni ayovsiz ta'qib ostiga olgan hollar tarixda ko'p uchraydi. Yaqin o'tmishda – sho'rolar davrida dinni kamsitish va unga qarshi kurash siyosati olib borildi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, din madaniy-ma'naviy omillar umumiy silsilasiga kiruvchi teng huquqli qadriyat sifatida tan olindi va dinga to'la erkinlik berildi. Diniy jamoalar, tashkilotlarga qonun doirasida ochiq va daxlsiz faoliyat ko'rsatish imkoniyati yaratildi.

O'zbekiston aholisining asosiy qismi islom diniga, yevropalik aholi xristianlikning pravoslaviye mazhabiga e'tiqod qiladi. Ular bilan bir qatorda katolik, protestant, boshqa mazhab (jami 15 dan ortiq konfessiya) vakillari yashaydi. Ular vatan mustaqilligini mustahkamlash, siyosiyijtimoiy barqarorlikni ta'minlash yo'lida faoliyat yuritmoqdalar.

O'zbekiston dunyoviy davlat bo'lib, din davlatdan ajratilgan. Vijdon erkinligining kafolatlari O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida, „Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida“gi qonun (O'zbekiston respublikasi Konstitutsiyasi 31-moddasida bayon etilgan. O'zbekistonda din va diniy dunyoqarash dunyoviy turmush tarzi, dunyoviy fikr bilan yonma-yon rivojlanib kelmoqda.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak ,din bu ixlos va irodaning birlashuvi,qaysidir holat yoxud hodisaga ishonmoq itoat etmoqlikdir.

Xulosa

Umumiy holda diniy dunyoqarash insonning hayotga, borliqqa va o'z o'rniga bo'lgan munosabatini belgilab beruvchi muhim ma'naviy omildir. U shaxsning axloqiy fazilatlarini shakllantirish, ezgulik va adolat tamoyillariga amal qilish, jamiyatda tinchlik va barqarorlikni ta'minlashda katta ahamiyat kasb etadi. Diniy qadriyatlar insonni sabr-toqatli, mas'uliyatli va mehr-oqibatli bo'lishga undaydi.

Shu bois diniy dunyoqarash nafaqat shaxsiy e'tiqod masalasi, balki jamiyat taraqqiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi ijtimoiy omil ham hisoblanadi. Uni to'g'ri anglash va sog'lom shakllantirish yosh avlod tarbiyasida muhim o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. (Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti, 2008)
2. Vohidov A., G'ulomov S. Dinshunoslik asoslari. (Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2016)
3. Hasanov A. Din falsafasi. (Toshkent: Sharq nashriyoti, 2019)
4. Jo'rayev N. Ma'naviyat asoslari. (Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti, 2015)
5. Qurbonov M., Saidov U. Dinshunoslik. (Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2018)
6. John Hick. Philosophy of Religion. (London: Prentice Hall, 1990)
7. William James. The Varieties of Religious Experience. (New York: Longmans, Green and Co., 1902)
8. Mircea Eliade. The Sacred and the Profane. (New York: Harcourt Brace, 1959)
9. Ninian Smart. The World's Religions. (Cambridge: Cambridge University Press, 1998)
10. Karen Armstrong. A History of God. (New York: Ballantine Books, 1993)